

Наталія ДОБРЯНСЬКА

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ: методологія і методика процесу

Навчальний посібник

ЮРІНКОМ ІНТЕР
Київ–2025

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол від 27.06.2025 р. № 11)*

Рецензенти:

Тарас ГУРЖІЙ — завідувач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Державного торговельно-економічного університету, доктор юридичних наук, професор;

Надія БОРТНИК — в. о. завідувача кафедри адміністративного та конституційного права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, доктор юридичних наук, професор;

Дмитро БЕЗЗУБОВ — доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії наук вищої освіти України, провідний науковий співробітник відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права імені В. М. Корещіо Національної академії наук України.

Добрянська Наталія.

Д57 Наукова діяльність: методологія і методика процесу: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2025, 84 с.

ISBN 978-966-667-914-0

У навчальному посібнику розглядаються основні положення методики та методології наукових досліджень як теоретико-практичної основи сучасної наукової діяльності. Висвітлюються філософські, загальнонаукові та конкретно-наукові рівні методології, типологія досліджень, методи наукового пізнання, а також етапи та принципи організації дослідницького процесу. Особливу увагу приділено формулюванню об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження, вибору методів, питанням академічної доброчесності та наукової етики.

Видання орієнтоване на студентів, аспірантів, викладачів вищої школи, а також усіх, хто здійснює або планує здійснювати наукову діяльність. Матеріал подано у доступній формі з урахуванням актуальних вимог до оформлення, структурування та оцінювання результатів наукової праці в умовах сучасного освітнього й наукового середовища.

The textbook examines the main provisions of the methodology and methodology of scientific research as a theoretical and practical basis of modern scientific activity. The philosophical, general scientific and specific scientific levels of methodology, typology of research, methods of scientific knowledge, as well as the stages and principles of organizing the research process are highlighted. Special attention is paid to the formulation of the object, subject, goal and objectives of the study, the choice of methods, issues of academic integrity and scientific ethics.

The publication is aimed at students, postgraduates, higher education teachers, as well as everyone who carries out or plans to carry out scientific activity. The material is presented in an accessible form, taking into account the current requirements for the design, structuring and evaluation of the results of scientific work in the conditions of the modern educational and scientific environment

УДК 001.891(075.8)

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого FSC® та PEFC™

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	
1.1. Історія розвитку науки	9
1.2. Визначення основних понять	11
1.3. Види наукових досліджень.....	14
1.4. Рівні розмежування методології та методики наукових досліджень	16
2. МЕТОДИКА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	
2.1. Основні функції методики наукових досліджень	21
2.2. Класифікація методів наукового дослідження	22
2.3. Вибір методів наукового дослідження	24
3. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	
3.1. Основні функції методології наукового дослідження	29
3.2. Рівні методології наукових досліджень	31
3.3. Загальні засади організації наукового дослідження.....	33
3.4. Планування наукового дослідження	35
3.5. Теоретико-методологічне обґрунтування наукового дослідження.....	37
3.6. Вибір напрямку і теми наукового дослідження	39
3.7. Визначення предмета і об'єкта дослідження. Мета і завдання дослідження.....	41
3.8. Збір теоретичних та емпіричних даних. Обробка та аналіз результатів	43
3.9. Оформлення результатів наукового дослідження	45
3.10. Особливості деяких форм викладу результатів наукового дослідження.....	47
4. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ	
4.1. Методологічні основи методики викладання.....	51
4.2. Сутність та структура процесу викладання.....	53
4.3. Методика проведення лекційних та семінарських занять	55
4.4. Методи подання навчального матеріалу	58

ЗМІСТ

4.5. Особливості використання технологій у процесі викладання.....	60
4.6. Форми та методи перевірки результатів викладання.....	62
4.7. Критерії оцінювання результатів навчання.....	64
5. ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	
5.1. Етика наукових досліджень.....	69
5.2. Співвідношення свободи проведення наукових досліджень та відповідальності дослідника.....	70
5.3. Практична та наукова користь дослідження.....	72
5.4. Мотивація та дисципліна під час проведення наукового дослідження	74
6. ТИПОВІ ПОМИЛКИ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА СПОСОБИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	
ВИСНОВКИ.....	81
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	82

ПЕРЕДМОВА

У сучасних умовах стрімкого розвитку науки та технологій роль наукових досліджень істотно зростає. Вони виступають не лише джерелом нових знань, а й засобом розв'язання актуальних соціальних, економічних, технічних та гуманітарних проблем. Ефективність наукового пошуку великою мірою залежить від правильного вибору методології та чіткої організації методики дослідження.

Метою цих методичних рекомендацій є надання здобувачам вищої освіти, молодим ученим та всім зацікавленим особам теоретико-практичних орієнтирів щодо побудови, реалізації та оформлення наукового дослідження з урахуванням сучасних вимог академічної доброчесності та міждисциплінарності.

У роботі висвітлено базові підходи до методологічного обґрунтування наукової роботи, класифікацію та вибір методів дослідження, а також особливості застосування методик у різних галузях знань. Окрема увага приділяється логіці наукового пізнання, формулюванню гіпотез, організації емпіричних досліджень та аналізу результатів.

Методичні рекомендації можуть бути використані як навчально-допоміжний матеріал під час підготовки курсових, дипломних, магістерських та дисертаційних робіт, а також у процесі викладання курсів, пов'язаних з науковими дослідженнями.

1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1. Історія розвитку науки

Наука як форма пізнання не виникла одразу у своєму сучасному вигляді. Її становлення було тривалим процесом, тісно пов'язаним із розвитком культури, світогляду, філософії та технологій людства. Умовно історію науки поділяють на кілька основних етапів, кожен з яких мав свої особливості, методи й уявлення про природу знання.

1. Донауковий етап (до VI ст. до н. е.)

У цей період знання передавалися усно й формувалися на основі практичного досвіду, міфологічних уявлень і релігійних вірувань. Люди намагалися пояснити природні явища через образи богів, духів, магичні сили. Виникали елементи емпіричного знання у сфері землеробства, лікування, астрономії, що були основою для майбутньої науки.

2. Філософсько-теоретичний етап (VI ст. до н. е. — V ст. н. е.)

Цей період характеризується появою античної філософії, яка вперше спробувала раціонально осмислити світ. В античній Греції формуються уявлення про природу як систему, що підлягає пізнанню за допомогою розуму. Постають перші теоретичні знання в математиці (Піфагор, Евклід), фізиці (Арістотель), астрономії (Птолемей). Наука ще не була відокремлена від філософії, але та заклала її підвалини.

3. Середньовічний етап (V–XIV ст.)

У Середньовіччі розвиток науки сповільнився через домінування релігійного світогляду, особливо в Західній Європі. Водночас на Сході (в ісламському світі, Китаї, Індії) продовжували розвиватися математика, медицина, оптика, хімія. У європейських монастирях зберігалися й переписувалися античні праці. Наука мала переважно схоластичний характер — знання підпорядковувалися догматам віри.

4. Наукова революція Нового часу (XVII–XVIII ст.)

Цей період знаменує формування сучасної науки. Постають нові принципи дослідження — експеримент, індукція, математичний опис природи. Вчені (Галілей, Декарт, Ньютон, Кеплер) створюють основи механіки, астрономії, фізики. Виникає уявлення про об'єктивний світ, що підлягає вивченню незалежно від віри та традицій. Наука стає самостійною формою пізнання.

5. Класичний етап (XIX — початок XX ст.)

Наука стрімко розширюється: з'являються нові дисципліни — хімія, біологія, соціологія, психологія. Відбувається спеціалізація знань, удосконалюються наукові методи, створюються наукові установи. Класична наука тягнє до точності, об'єктивності, універсальності, використовує переважно кількісні методи.

6. Некласична наука (XX ст.)

XX століття стало часом глибоких змін у методології науки. З'являються теорії, що ставлять під сумнів абсолютну об'єктивність (теорія відносності, квантова механіка). Виникають нові принципи: системність, невизначеність, спостерігач як учасник дослідження. Наука стає більш відкритою до гуманітарних вимірів.

7. Постнекласична наука (кінець XX–XXI ст.)

Сучасна наука орієнтується на міждисциплінарність, глобальні проблеми, екологічну відповідальність. Інформаційні технології, штучний інтелект, біоетика, когнітивістика — нові напрями, що формують інтелектуальний ландшафт нашого часу. Важливими стають не лише точність і доказовість, а й гуманітарний, етичний та соціальний контекст наукового знання.

1.2. Визначення основних понять

Наука — це система впорядкованих знань про об'єктивні закономірності природи, суспільства та мислення, яка формується й розвивається в результаті дослідницької діяльності, спрямованої на здобуття нових знань, їх обґрунтування, перевірку та практичне застосування.

Іншими словами, **наука** — це особлива форма людської діяльності, головною метою якої є пізнання істини, відкриття нових фактів і створення на їхній основі загальних теорій, які пояснюють і прогнозують явища дійсності.

Основні ознаки науки:

Об'єктивність — знання не залежать від особистих поглядів дослідника.

Системність — знання формуються у вигляді теорій, концепцій, доктрин та класифікацій.

Доказовість — знання підтверджуються логікою й/або експериментальними дослідженнями.

Перевірюваність — інші дослідники можуть повторити експеримент або дослідження.

Динамічність — наука постійно оновлюється, розширюється, а її положення — уточнюються та удосконалюються.

Методологія наукових досліджень — це система взаємопов'язаних та взаємообумовлених принципів, підходів, методів та засобів, що регулюють процес наукового пізнання. Методологія визначає загальні настанови до вибору методів дослідження, постановки проблеми, формування гіпотез, інтерпретації результатів та їхнього обґрунтування.

Методика наукових досліджень — це конкретна сукупність прийомів, операцій та інструментів (методів), які використовуються в межах певного дослідження відповідно до обраної методології. Методика описує практичну сторону реалізації дослідницького процесу.